

HET GELOOF VAN DE ARCHIVARIS

De redactie kon de hand leggen op een toespraak van Eddy Put tijdens een congres voor collega's. Eddy Put is, behalve lid van Historici Lovanienses, ook archivaris (werkleider) bij het Rijksarchief, docent Archivistiek in Leuven én auteur van talrijke boeken en artikelen, speciaal over religie, onderwijs en gerechtelijke instellingen in de vroeg moderne tijd. De toespraak is in vele opzichten interessant. Daaruit blijkt zonneklaar dat de hedendaagse computertechnologie én allerlei marketingtechnieken ook het eerbiedwaardige archiefland hebben bereikt en er al heel wat ravage hebben aangericht. Vooral de polemische, heftige toon van de spreker is opmerkelijk en zou je niet meteen in die kringen verwachten. Er bestaat geen twijfel over dat Eddy Put met hart en ziel bezig is met het historisch bedrijf. De vereniging groet hem langs deze weg van harte.

Collega's conservators en conservatrices,

Ik sta hier en ik kan moeilijk anders. Het moet me van het hart dat ik het behoorlijk moeilijk heb met een aantal recente evoluties in ons vakgebied. Het oude geloof in het primaat van de conservering wordt door nieuwlichters allerhande ondermijnd. Onder het mom van publieksbereik wordt het eigenlijke basiswerk schromelijk veronachtzaamd. U hebt het al begrepen: ik ben vandaag de conservatief van dienst. Staat u mij toe om mijn onbehagen even toe te lichten.

1. De illusie van de snelle hap

Onlangs hoorde ik een Duitse collega hartstochtelijk pleiten voor internationale samenwerking om niet minder dan drie verschillende soorten archiefportalsites op te zetten. Met handenvol geld dat door de gulle Europese Unie - voor dit soort ondernemingen - ongetwijfeld ter beschikking zou worden gesteld. Met alle toeters en bellen, in een aantrekkelijke lay-out. En - zo valt tenminste te hopen - met een bezoekersteller die onophoudelijk tikt. De kassa van de cultuurparticipatie als het ware.

Op het eerste zicht kan niemand hier bezwaren tegen inbrengen. Hoe breder de deur, hoe meer toegankelijkheid; hoe meer transparantie, hoe beter. De informatisering heeft prachtige realisaties mogelijk gemaakt. Toch leidt één en ander ook tot een aantal misschien onbedoelde, maar vervelende nevenverschijnselen.

Om te beginnen is er de elementaire vaststelling - u hebt die wellicht ook al moeten maken - dat geld slechts één keer kan worden uitgegeven. Er is jaloersmakend veel geld beschikbaar voor alles wat ook maar van dichtbij of veraf met de informatierevolutie te maken heeft. Voor onzichtbare, maar cruciale taken zoals selectie, ordening en beschrijving, materiële zorg is er heel wat minder aandacht en geld. Probeer een cultuurbeleidscoördinator of een wethouder maar eens te overtuigen van het nut van een langdurige inventarisatiecampagne in een hoogwaardig en omvangrijk bestand. Neen, dan

liever een beeldbank, die is duur, dat wel, maar je scoort meteen en bij een groot publiek. Zichtbaarheid, daar gaat het om in onze spektakelmaatschappij.

Het grootste probleem dat ik heb met dit soort publiekswerking heb, is wat ik de illusie van de snelle, voorgekauwde hap noem. We zijn er om onderzoek te vergemakkelijken, ik hoop dat we het daar allemaal over eens zijn. Archiefonderzoek is doorgaans immers niet gemakkelijk en het is niet aangewezen om het als dusdanig voor te stellen. En toch houden we die illusie hoog. We creëren websites met flashy zoekschillen die gebruikers in een adembenemende snelheid informatie voorschotelen. Op zich is dat een goede zaak. De vraag of de kwaliteit van die informatie opweegt tegen de snelheid, wordt zelden gesteld. Terry Cook wees er in de jaren 1980 al op dat archivariissen eerder kennis dan informatie moeten beheren, dat daar hun core business ligt en dat ze daar op afgerekend moeten worden.

Ik hoor u al denken: dat is spelen met woorden: kennis boven informatie. Daarom misschien een klein voorbeeld. Iemand die een dorpsgeschiedenis wil schrijven, is gebaat met de tientallen resultaten die een eenvoudige zoekactie hem binnen enkele seconden oplevert. Maar wanneer een archivaris van vlees en bloed hem uitlegt, dat niet alleen het archief van de schepenbank, maar ook dat van de parochie nuttig materiaal bevat, dat er dekenale visitaties bestaan en volkstellingen, dat ook het archief van de dorpsheer en van de abdij die de pastoor levert niet mogen vergeten worden. Dat wie - met andere woorden - zijn onderzoeksvragen in archiefvragen vertaalt en de ratio achter archiefvorming probeert te begrijpen, meteen zoveel meer nuttige kennis opdoet dan iemand die informatie als hapklare brokken verorbert, zonder zich daarbij veel vragen te stellen.

2. Het primaat van het publiek

Maar dat is de smalle, de moeilijke weg. Het publiek wil op zijn wenken bediend worden. Degene die het hardst roept, wordt dat ook. Archiefbeheer is voor een groot stuk consumentenbeleid geworden. Op zich is klantvriendelijkheid uiteraard belangrijk, maar het slaat ook wel om in een dictatuur van de klant, die een studiezaal terroriseert met zijn of haar opinie over de prioriteiten van de archiefdienst, die klaagt over het ontbreken van een cafetaria of die zijn luidruchtig beklag doet bij de archivaris omdat de registers van de burgerlijke stand in de 19de eeuw slordig zijn bijgehouden. Het zijn voorbeelden uit het leven gegrepen.

Bezoekers van een archief zijn klanten geworden, net zoals klanten van een supermarkt. Als ze niet uit zichzelf komen, moeten ze uitdrukkelijk geworven worden. Liefst met happenings en leuke gadgets. De werking van een archief wordt immers afgerekend op bezoekersaantallen, de reële, maar ook de virtuele. Ik heb het behoorlijk moeilijk met die opteldevotie. Het is niet omdat honderden kerkgangers in de rapte een verstrooid weesgegroet afraffelen dat de pastoor zijn werk goed doet.

Als in de studiezaal één lezer op basis van geduldig doorgedreven onderzoek materiaal verzamelt voor een artikel of voor een dorpsgeschiedenis, die hij of zij op papier of op het net publiceert en die door enkele honderden van zijn dorpsgenoten gelezen wordt, is dat een mooie meerwaarde. In bezoekersstatistieken wordt zulk een effect niet doorgerekend. En toch is het daar.

Als de bezoekers niet naar het archief komen, moet het archief maar naar de bezoekers komen. Dat is een nog grotere ketterij. Net zoals Giotto en Turner maar op reis moeten onder datzelfde mom van een groter publieksbereik. Als bij een verfilming eeuwenoude banden moeten losgemaakt worden of - erger nog - breken ten gevolge van een onzorgvuldige behandeling, is dat een spijtig, maar te verwaarlozen detail.... Dat stukken bij tentoonstellingen verloren gaan of verminkt terugkomen - we kennen het allemaal, maar we zwijgen er liefst over - is dat een prijs die nu eenmaal betaald moet worden. Wisselstukken zijn er niet.

Archiefdiensten zijn - denk ik - per definitie instellingen met een hoge drempel, een drempel die een stuk hoger ligt dan die van pakweg de bibliotheek. Archiefdiensten moeten in onze informatiemaatschappij blijven beklemtonen dat zij hoogwaardige en unieke informatie beheren, dat die informatie nu eenmaal moeilijk bevroegbaar is en daarom ook zo waardevol is. Archiefdiensten moeten met andere woorden elitair blijven. Het klinkt bijna als vloeken in de kerk.

3. Ordening en beschrijving ?

Het klinkt als vloeken in de kerk, want het publiek moet verwend en in de watten gelegd worden. Daarbij moeten keuzes gemaakt worden en het klassieke inventarisatiewerk deelt uiteraard in de klappen. Regelmatig hoor ik collega's verzuchten, tot in het archievenblad toe, dat ze niet meer aan het vertrouwde ordenen en beschrijven toekomen. Dat ze nauwelijks nog weten hoe archief er uit ziet. Als het goed gebeurt, is het klassieke ordenings- en beschrijvingswerk fundamenteel wetenschappelijk onderzoek, in functie van bewaring én van terbeschikkingstelling. Maar neen: er wordt neergekeken op dit ambachtelijke werk. Hier en daar wordt zelfs geopperd om het uit te besteden aan uitzendkrachten, die voor een tijdje als het ware het vuile werk komen opknappen.

Het zal wel aan mij liggen, maar een dag waarop ik geen archief door mijn handen heb laten gaan, beschouw ik als een verloren dag. Het is eenzaam, vaak ondankbaar werk, het levert geen onmiddellijke return op (zoals dat dan heet), maar het is essentieel. Wees gerust, ik ga geen klaagzang aanheffen, ik weet wel dat de zaken een stuk genuanceerder zijn dan dat, maar het stoort me hartsgrondig dat het klassieke, minder zichtbare inventarisatiewerk aan de basis zo ondergesneeuwd geraakt in onze dramademocratie waar alles draait om vertoningen, om performances.

Om bij de supermarktmetafoor te blijven. Ik heb niet zo veel vertrouwen in

winkels die hun klanten lokken met schreeuwerige publiciteit en gadgets die ik niet gevraagd heb. Liever heb ik dat ze op tijd en stond de vervallen producten uit de rekken halen en dat ze in hun voedingsafdeling de hygiëne in de gaten houden. De kans dat het een gebeurt ten koste van het ander, is helemaal niet denkbeeldig.

4. De artikelen van ons geloof

Ik vat even samen.

- Er zijn collega's die beweren dat archiefdiensten enkel bestaan bij de gratie van het publiek, zoals openbare bibliotheken, zoals bioscopen en pretparken. Zij dwalen.
- Er zijn collega's - *horresco referens* - die vinden dat zoveel mogelijk bezoekers zoveel mogelijk archief moeten kunnen consumeren, onvermijdelijk in de vorm van fast food, de snelle voorgedraaide hap. Zij dwalen eveneens.
- Er zijn tot slot ook collega's die hun zielezaligheid op het spel zetten door hun ongenueerde *dédain* voor het klassieke inventarisatiewerk. Ook zij dwalen.

Van de andere kant: welke toekomst, welke rol is er dan voor ons weggelegd, conservators van het oude type? Zijn wij veroordeeld om verzuurd achter de feiten aan te hollen? Worden wij geïmmobiliseerd, aan de grond genageld als konijnen die verblind worden door het felle licht van de aanstormende informatietechnologie? Die we wel willen gebruiken, maar niet tot elke prijs. Worden wij weggedrukt uit een markt die hoofdzakelijk op consumptie gericht is? Het antwoord is neen. Niet als we standvastig vasthouden aan de drie artikelen van het oude geloof:

1. Het archief en het archief alleen is onze bestaansreden. We bewaren, ontsluiten en stellen ter beschikking, wanneer zulks verantwoord is. We beheren prachtig materiaal en we mogen daar fier op zijn. Degusteren is toegelaten, consumeren om te consumeren - onder het mom van cultuurparticipatie - leidt enkel tot een verspilling van middelen.
2. Alleen het geloof in onze eigen unieke opdracht als middelaars in kennis, kan ons helpen om zinvol en geëngageerd met ons vak bezig te zijn. Met behulp van de moderne informatietechnologie, maar zonder de window dressing die er vaak mee gepaard gaat (met excuses aan Microsoft voor de wat ongelukkige beeldspraak). Kennisbemiddeling is een basistaak voor de archivaris. Hij is de interface tussen de gebruiker enerzijds en het archief dat hij/zij beheert anderzijds. Het is de kwaliteit van de kennis en niet de kwantiteit van de informatie waar alles om draait.
3. Digitale toegangen en portalen in alle soorten en formaten maken het leven een stuk aangenamer, maar de kennis tussen uw oren, dames en heren conservators en conservatrices, blijft onvervangbaar. Liever één oprechte gelovige voor het hoogaltaar dan honderd anderen die niet verder geraken dan het tochtportaal. De studiezaal blijft een historische werkplaats, waar fysiek contact met het authentieke materiaal mogelijk blijft.

In een zwaarmoedige bui vraag ik me wel eens af of wij niet de geschiedenis in zullen gaan als de “bedervers”, eerder dan als verantwoordelijke ervers. Misschien loopt het allemaal niet zo’n vaart als in de museumwereld, waar al langer weerstand bestaat tegen de verpretparking. Onderzoek heeft uitgewezen dat de reële culturele neerslag van peperdure prestigetentoonstellingen vaak onthutsend mager is. Het zou me niet verwonderen indien een dergelijk onderzoek in het archiefwezen tot gelijkaardige besluiten zou leiden.

Ik dank u voor uw aandacht en vooral voor uw standvastigheid in het oude geloof.

Eddy Put